

הכנסת
מרכז המחקר והמידע

ירושלים, י"ד בכסלו תשע"ד

17 נובמבר 2013

לכבוד

חברי ועדת העלייה, הקליטה והתפוצות

שלום רב,

הנדון: בני נוער מהתפוצות ועולים במכינות הקדם-צבאיות

לפי חוק המכינות הקדם-צבאיות התשס"ח-2008, המכינות הקדם-צבאיות הן מסגרות חינוך המיועדות בעיקרן למיועדים לשירות ביטחון, ומטרתן הכנת החניכים לשירות מלא בצה"ל וחינוך למעורבות חברתית ואזרחית.¹ המכינות מיועדות לבנים ולבנות בני 17-21 בוגרי מערכת החינוך בישראל ולעולים המתחייבים לשירות מלא ומשמעותי בצה"ל בתום הלימודים במכינה.² הלומדים בהן הם לרוב בני 18-20 בוגרי מערכת החינוך בישראל, ולומדים בהם גם בני נוער מן התפוצות.³

מאז הוקמו המכינות הקדם-צבאיות הראשונות בסוף שנות השמונים של המאה העשרים, התרחב המפעל, ובשנת הלימודים תשע"ד (2013/2014) פועלות 40 מכינות המוכרות על ידי משרד החינוך בהמלצת משרד הביטחון,⁴ 17 מהן "תורניות" ו-23 מהן "כלליות". נוסף עליהן, פועלות שש מכינות המצויות בהליך של הכרה ("מכינות בהקמה").

בשנת הלימודים תשע"ד לומדים במכינות הקדם-צבאיות המוכרות והלא-מוכרות 3,038 תלמידים; 2,410 מתוכם (כ-79%) לומדים במסלול שנה א' הנמשך עשרה חודשים; 628 חניכים לומדים במסלול שנה ב' (עד 22 חודשי לימוד בסך הכול; רובם מתגייסים במרץ ולומדים כ-19 חודשים).⁵

כמוגדר בתקנות המכינות הקדם צבאיות התש"ע-2009, התלמידים במכינות נחלקים לשתי קבוצות: האחד, חניכים, אזרחי מדינת ישראל, ובהם עולים, שקיבלו דחיית שירות מצה"ל כדי ללמוד במכינה, אלה מתוקצבים על ידי משרד הביטחון ומשרד החינוך. השני, תלמידים שאינם בגדר חניכים, כלומר תלמידים שאינם אזרחים או בעלי אזרחות ישראלית שאין להם תאריך גיוס מכל סיבה או תלמידים

¹ חוק המכינות הקדם-צבאיות התשס"ח-2008. החוק נכנס לתוקף בשנת 2009.

² דורית בר-חי, ממונה מכינות קדם-צבאיות וצעירים בגיל גיוס, משרד החינוך – מנהל חברה ונוער, מכתב, 13 בנובמבר 2013.
³ יוסי אלדר, מנכ"ל מועצת המכינות הקדם-צבאיות הציוניות הישראליות ודוד ברנשטיין, מנהל גיוס משאבים וקשרי חו"ל במועצת המכינות, שיחת טלפון, 6 בנובמבר 2013.

⁴ משרד הביטחון אחראי על קיום הליך "מכינות בהקמה" (תהליך האורך שנתיים-שלוש שנים) וממליץ למשרד החינוך על הכרה במכינות בתום תקופת הניסיון. מנכ"ל משרד החינוך קובע בנוגע להכרה במכינות לאחר ששמע את המלצותיה של ועדה מייעצת שאחד מחבריה הוא ראש האגף החברתי-ביטחוני במשרד הביטחון, ראו – הוראות משרד הביטחון מס' 59.27: מכינות קדם-צבאיות – יעדים, כללי הכרה וסיוע, עמ' 2; תקנות המכינות הקדם-צבאיות (הכרה במכינה קדם-צבאית), התש"ע-2009, 10 בדצמבר 2010, עמ' 2-4.

⁵ דורית בר-חי, ממונה מכינות קדם-צבאיות וצעירים בגיל גיוס, משרד החינוך – מנהל חברה ונוער, מכתב, 13 בנובמבר 2013.

העונים על הגדרת חניך, אך מצויים מעל למכסת החניכים שקבע משרד הביטחון למכינה – אלה אינם מתקצבים על ידי המשרדים הללו. לפי התקנות, בכל מכינה מספר התלמידים שאינם בגדר חניכים לא יעלה על 20% ממספר החניכים.⁶ לפי משרד החינוך, תקנה זו נועדה לשמור על ייעוד המכינות ולדאוג שיישמר צביון הרוב, בוגרי מערכת החינוך בישראל, כמו גם עולים, המיועדים לשירות ביטחון, תוך אינטגרציה של המיעוט.⁷ במהלך לימודיהם אפשר שמעמדם של התלמידים שאינם חניכים ישונה, והם יוגדרו חניכים (ראו בהמשך). בשנת הלימודים תשע"ד 354 תלמידים אינם מוגדרים חניכים (כ-12% מכלל התלמידים).⁸ יש לציין כי בחלק מן המכינות יש בני נוער מחו"ל המשתלבים בלימודי המכינה במסגרת תכנית ייעודית (ראו בהמשך). לפי האגף הביטחוני-חברתי במשרד הביטחון, אלה אינם חייבים בדיווח. במקרים שכן מדווחים, ייחשבו בתור תלמידים שאינם חניכים.⁹

חלק מן התלמידים שאינם בגדר חניכים כמוגדר והתלמידים בתכניות ייעודיות הם בני נוער מן התפוצות. קבוצה זו מגוונת. חלקם בעלי אזרחות ישראלית, ובהם צעירים שנולדו בישראל, עולים לשעבר שעזבו עם משפחותיהם את הארץ או צעירים שנולדו בחו"ל להורים שלפחות אחד מהם אזרחי ישראל. נוסף עליהם, לומדים במכינות בנים ובנות שאינם אזרחי ישראל, אולם הם זכאי עלייה לפי חוק השבות. בני הנוער מהתפוצות חייבים לעמוד בתנאי מרכזי והוא שליטה בעברית, בדגש על דיבור והבנה בעל פה, שכן העברית היא מרכיב מרכזי בצביון החיים במכינות, ורוב התלמידים ישראלים. רמת העברית נבדקת בריאיון קבלה אישי, אך רובם מקבלים סיוע כלשהו בעברית במהלך הלימודים.¹⁰

לגורמים המקצועיים אין נתונים מדויקים על קבוצת העולים במכינות הקדם-צבאיות, כמו גם על בני הנוער מן התפוצות במכינות. עם זאת יש לציין כי נציגי משרד החינוך, האגף הביטחוני-חברתי במשרד הביטחון ואנשי מועצת המכינות הקדם-צבאיות¹¹ הביעו בפנינו כוונה לאסוף נתונים על קבוצות אלה באופן שיטתי. במענה לפנייתנו משרד החינוך פנה למכינות, ואסף עד כה נתונים מ-18 מכינות, ובהן לומדים כ-37% מכלל התלמידים במכינות. מנתונים אלה עולה כי מתוך 1,116 תלמידים, 134 תלמידים הם עולים, הוגדרו עולים בעבר או בני נוער מן התפוצות, כלומר כ-12% מכלל התלמידים במכינות אלה. נכון לזמן כתיבת המסמך אין בידי המשרד לעשות הפרדה בין קבוצות האוכלוסייה בנתונים אלה. עם זאת עולה כי כמעט מחציתם (65) הם יוצאי אתיופיה (עולים או ילידי ישראל להורים שעלו מאתיופיה),¹² אחרים (עולים, עולים בעבר, ובני נוער מן התפוצות) מצפון אמריקה, מדינות חבר העמים מערב אירופה ומרכזה.¹³

כאמור, המכינות לא חייבות בדיווח על תלמידים מחו"ל המשתתפים בתכנית ייעודית. לאגף הביטחוני-חברתי של משרד הביטחון נתונים על תלמידים שאינם בעלי אזרחות ישראלית שהמכינות דיווחו עליהם

⁶ תקנות המכינות הקדם-צבאיות (הכרה במכינה קדם-צבאית), התש"ע-2009, 10 בדצמבר 2010.

⁷ דורית בר-חי, ממונה מכינות קדם-צבאיות וצעירים בגיל גיוס, משרד החינוך – מנהל חברה ונוער, שיחת טלפון, 14 בנובמבר 2013.

⁸ דורית בר-חי, ממונה מכינות קדם-צבאיות וצעירים בגיל גיוס, משרד החינוך – מנהל חברה ונוער, מכתב, 13 בנובמבר 2013. אודי דרור, ראש תחום גיוס ומטה באגף הביטחוני-חברתי, משרד הביטחון, שיחת טלפון, 14 בנובמבר 2013.

⁹ דוד ברנשטיין, מנהל גיוס משאבים וקשרי חו"ל במועצת המכינות, שיחת טלפון, 5 בנובמבר 2013; זאביק נתיב, אחד משני ראשי מכינת "נחשון", שיחת טלפון, 12 בנובמבר 2013.

¹¹ לאחר חקיקת חוק המכינות הקדם-צבאיות התשס"ח-2008 התאגדו המכינות הקדם-צבאיות במסגרת של "מועצת המכינות הקדם-צבאיות הציוניות הישראליות", ראו "אודות", אתר מועצת המכינות הקדם-צבאיות הציוניות הישראליות, תאריך אחזור: 14 בנובמבר 2013.

¹² יש לציין כי 43 מהם לומדים במכינת העולים "ימין אורד", ראו בהמשך המסמך.

¹³ דורית בר-חי, ממונה מכינות קדם-צבאיות וצעירים בגיל גיוס, משרד החינוך – מנהל חברה ונוער, מכתב, 13 בנובמבר 2013.

בתור תלמידים מסיימי שנה א'. לפי נתונים חלקיים אלה, שיעורם נמוך: מאז שנת הלימודים 2008/2007 שיעורם בכל שנה היה עד כ-2% מקרב מסיימי שנה א'. למשל, בשנת הלימודים תשע"ג (2013/2012) מספרם היה 20 מתוך 2,039 מסיימי שנה א'.¹⁴

במכינות השונות משתלבים כאמור גם חניכים עולים. בהקשר זה יש לציין כי מכינת "ימין אורד" היא מכינה המיועדת לעולים ולבני עולים. בכל שנה לומדים בה 60-70 חניכים, רובם עולים מאתיופיה או דור שני ליוצאי אתיופיה; השאר – מרביתם יוצאי חבר העמים. המכינה הוקמה בשנת 2000 על ידי כפר הנוער "ימין אורד" מתוך ניסיון בעבודה עם נוער עולה ונוער בסיכון.¹⁵ בשנת תשע"ד מתוך 73 תלמידים לומדים במכינה 16 עולים יוצאי אתיופיה (כ-22%) ו-17 עולים ובני נוער מחו"ל ממדינות שונות (כ-23%). 27 מתלמידי המכינה (כ-37%) הם ילידי ישראל ממוצא אתיופי.¹⁶

חלק מן התלמידים המגיעים מחו"ל למכינות, מתקשרים עם המכינות באופן עצמאי, חלקם מגיעים בתכניות מיוחדות. להלן נסקור כמה מתכניות אלה, אך יש לציין כי ייתכנו תכניות נוספות:

- **תכנית "אינטגרציה" במכינה הקדם-צבאית "קשת יהודה":** לפי מנכ"ל המכינה, התכנית פועלת מזה שבע שנים, ובמסגרתה מדי שנה לומדים במכינה עד כ-15 צעירים מארצות דוברות אנגלית, ובעיקר ארצות הברית, במטרה לעלות לארץ ולשרת שירות מלא בצבא. במהלך השנה הצעירים לומדים עברית ומשתלבים באופן מותאם בפעילות של התלמידים הישראלים, והמכינה מסייעת להם בתהליך שינוי מעמדם לעולים. הקשר עם המכינה נמשך גם בשנות שירותם בצבא, לרוב במעמד של חיילים בודדים, והמכינה משמשת להם משפחה. לפי הערכות המנכ"ל, מתוך כ-80 בוגרי התכנית במהלך שנות פעילותה, 70 עלו לארץ ושירתו שירות מלא. בשנה זו לומדים בתכנית 15 משתתפים, לדברי מנכ"ל המכינה כולם קיבלו מעמד של עולים.¹⁷ תלמידים אלה מהווים כ-11% מכלל הלומדים השנה במכינה (137).¹⁸

- **תכנית "יחד" במסגרת פרויקט "מסע":**¹⁹ בשנת הלימודים הנוכחית נפתח המחזור השני של תכנית "יחד", תכנית במסגרת "מסע" בשיתוף עם מועצת המכינות הקדם-צבאיות הציוניות הישראליות. התכנית מיועדת לבני 18-19 בשנה שבין תיכון ללימודים גבוהים (Gap year), ואורכת עשרה חודשים (מסלול שנה א'). על משתתפי התכנית להיות תושב חו"ל בהגדרות "מסע": זכאי עלייה לפי חוק השבות במדינות חבר העמים ומזרח אירופה, ובשאר המדינות – יהודי לפי הצהרתו; אזרח ישראל שעזב את הארץ לפני הגיעו לגיל 14 וחי בחו"ל לפחות 4 שנים

¹⁴ עו"ד רות בר, עוזרת שר הביטחון, מכתב, 14 ביולי 2013.

¹⁵ "ימין אורד", אתר מועצת המכינות הקדם-צבאיות הציוניות הישראליות, תאריך אחזור: 14 בנובמבר 2013.

¹⁶ דורית בר-חי, ממונה מכינות קדם-צבאיות וצעירים בגיל גיוס, משרד החינוך – מנהל חברה ונוער, מכתב, 13 בנובמבר 2013.

¹⁷ יוגב גלבוץ, מנכ"ל המכינה הקדם-צבאית "קשת יהודה", שיחת טלפון, 13 בנובמבר 2013.

¹⁸ דורית בר-חי, ממונה מכינות קדם-צבאיות וצעירים בגיל גיוס, משרד החינוך – מנהל חברה ונוער, מכתב, 13 בנובמבר 2013.

¹⁹ פרויקט "מסע" קם מתוקף החלטת ממשלה ונועד לחזק את זיקתם של צעירים בתפוצות למדינת ישראל, ליהדותם ולקהילותיהם תוך השתתפותם בתכניות חינוך בישראל. בפרויקט יותר מ-200 תכניות שונות. חברת "מסע" היא חברת-בת של "הסוכנות היהודית" ובמימונה המשותף עם ממשלת ישראל, ראו – החלטה מספר 1426 של הממשלה ה-31, חינוך יהודי-ציוני בישראל ליהודי התפוצות, 18 במרס 2007, תאריך אחזור: 14 בנובמבר 2013;

Masa Israel journey, "[The Masa Israel Experience](#)", Accessed November 14, 2013

ברציפות; אזרח ישראל שנולד בחו"ל להורה ישראלי.²⁰ נוסף על כך, בוגרי תיכון שלא שהו בישראל ארבעה חודשים לפני הצטרפותם לתכנית.²¹ **בשנת הלימודים הנוכחית לומדים 19 תלמידים במסגרת התכנית בשמונה מכינות (שבע כלליות ואחת תורנית), ומכינות נוספות הביעו התעניינות בתכנית. תשעה מן הלומדים בעלי אזרחות ישראלית. בשנת 2012 למדו במסגרת שתי תכניות של "מסע" 12 תלמידים (חמישה במסגרת "יחד", על התכנית השנייה במכינה "נחשון", ראו להלן).²²**

• **תכנית "מסע" במכינה הקדם-צבאית "נחשון":** מאז 2006 ועד שנת הלימודים תשע"ג (2012/2013) המכינה "נחשון" התקשרה עם פרויקט "מסע",²³ וקלטה מדי שנה בין שבעה ל-17 בנים ובנות למשפחות ישראליות (לרובם לפחות הורה אחד ישראלי) או יהודיות בחו"ל, רובם מארצות הברית. התכנית שווקה בתור שנת חוויה ייחודית בישראל. למרות זאת, לפי הערכות של אנשי המכינה, כ-65%-70 מן המשתתפים בתכנית עלו (או חזרו) לארץ והתגייסו לצבא (גם אם למדו בקולג' לאחר לימודיהם במכינה); ולפחות הורה אחד, לרוב ישראלי, של כ-20% מן המשתתפים בתכנית חזר לארץ בעקבות התלמיד. בשנת הלימודים הנוכחית מתוך 156 תלמידים ב"נחשון" שישה תלמידים במסגרת התכנית "יחד" שתוארה לעיל.²⁴ נוסף על כך, עולים חדשים ותושבים חוזרים מוגדרים אוכלוסיות יעד של המכינה. לפי הערכות אנשי המכינה, בכל שנות קיומה מאז 1997 מדי שנה למדו במכינה 4-8 תושבים חוזרים ועולים (כולל נע"ה), ומעל ל-90% התגייסו לצבא.²⁵

תקצוב

עלות תלמיד במכינות נאמדת בכ-50,000 שקלים לשנה, ומשתנה ממכינה למכינה בהתאם להוצאותיה.²⁶ בהתאם לחוק המכינות הקדם-צבאיות כל חניך במכינות המוכרות מקבל תקצוב מן המדינה שגובהו לשנת הלימודים תשע"ד הוא 25,628 ₪ – מחציתו ממשרד הביטחון ומחציתו ממשרד החינוך. גובה התקצוב לשנת הלימודים.²⁷ סכום זה מכסה כ-50% מעלותו של תלמיד, ולעתים מעט יותר. יתרת העלות מכוסה על ידי תשלומי הורים, תשלום של כ-10,000 ₪ בשנה (משתנה ממכינה למכינה); הסכום הנגבה בפועל על ידי המכינות נקבע לפי המצב הכלכלי של המשפחה, אך אין בידנו מידע לגבי שיעור ההנחות. בחלק מן המכינות התלמידים עובדים באופן מאורגן כדי לממן חלק מן העלות. כ-25%-30 מן העלות

²⁰ מלכי בן עוליאל, מנהלת כספים, פרויקט "מסע" ישראל, מכתב, התקבל בדואר אלקטרוני ב-17 בנובמבר 2013.

²¹ עינת דהרי, מנהלת תחום נוער ב"מסע", מכתב, התקבל בדואר אלקטרוני, 12 בנובמבר 2013.

²² דוד ברנשטיין, מנהל גיוס משאבים וקשרי חו"ל במועצת המכינות, מכתב ושיחת טלפון, 13 בנובמבר 2013.

²³ בשיתוף "החוויה הישראלית", חברת-בת של "הסוכנות היהודית". ראו – "סקירה", אתר החוויה הישראלית, תאריך אחזור: 17 בנובמבר 2013.

²⁴ דוד ברנשטיין, מנהל גיוס משאבים וקשרי חו"ל במועצת המכינות, מכתב, 13 בנובמבר 2013.

²⁵ זאביק נתיב, אחד משני ראשי המכינה הקדם-צבאית "נחשון", שיחות טלפון, 12 ו-17 בנובמבר 2013; גלעד אולשטיין, אחד משני ראשי המכינה הקדם-צבאית "נחשון", שיחת טלפון, 14 בנובמבר 2013.

²⁶ יוסי אלדר, מנכ"ל מועצת המכינות הקדם-צבאיות הישראליות, שיחת טלפון, 12 בנובמבר 2013.

²⁷ דלית שטאובר, המנהלת הכללית של משרד החינוך, הודעה על סכום מעודכן לפי חוק המכינות הקדם-צבאיות, התשס"ח-2008, 21 באוקטובר 2013, הועבר בדואר אלקטרוני ב-17 בנובמבר 2013 על ידי עידית ממון, רכזת נתונים של המכינות הקדם-צבאיות במשרד החינוך; תקנות המכינות הקדם-צבאיות (הכרה במכינה קדם-צבאית), התש"ע-2009, 10 בדצמבר 2010.

הנותרת נסמכת על תרומות.²⁸ נוסף על תרומות שמקבלת כל מכינה כשלעצמה, מועצת המכינות הקדם-צבאיות מקבלת תמיכה של הפדרציה היהודית של ניו-יורק ושל קרן "אבי-חי", ומזה כשנה גם מבנק "מזרחי טפחות".²⁹

חלק מן הלומדים במכינות הם כאמור בני נוער מחו"ל, ואינם זכאים לתקצוב של משרד החינוך ומשרד הביטחון. חלק מתלמידים אלה מתקשרים עם המכינות באופן עצמאי, ומממנים את לימודיהם במלואם או במידת הצורך מקבלים סבסוד מן המכינות. חלקם מגיעים כאמור במסגרת "מסע", פרויקט במימון של "הסוכנות היהודית" וממשלת ישראל. משתתפי התכנית ("יחד") משלמים על לימודיהם בין 13,000 ל-15,000 דולר (בין 46,000-53,000 ₪ נכון לזמן כתיבת המסמך).³⁰ על כל תלמיד בתכנית מעניקה "מסע" למכינות תשלום של 1,000 דולר (כ-3,500 ₪) בסיום שנת הלימודים. חלק מן המשתתפים זכאים למלגה מ"מסע" לפי קריטריונים של ארץ מוצא ומצב כלכלי של משפחתו, זו יכולה להגיע עד 10,000 דולר לשנה. התשלומים המתקבלים מ"מסע" מקוזזים משכר הלימוד של התלמיד. במובן זה המדינה משתתפת בעלותם באופן עקיף.³¹ נוסף על כך, בכל שנה "מסע" מעניקה תמריץ למועצת המכינות להגדיל את מספר התלמידים בהשוואה לשנה שקדמה לה.³²

תלמיד מחו"ל שבמהלך לימודיו משנה את מעמדו לעולה או אזרח ישראל שחי בחו"ל המחליטים לשרת בצבא עשויים להיות מתוקצבים על ידי משרד החינוך ומשרד הביטחון. **משיחה עם הממונה על תכנית המכינות הקדם-צבאיות במשרד החינוך לשעבר עולה כי המכינות זכאיות לתקצוב רטרואקטיבי על כל תקופת לימודיו של תלמיד שלא היה במעמד של חניך בתחילת לימודיו, והפך לאזרח המיועד לשירות ביטחון (כולל ישראלים שלא היה להם צו גיוס), וזאת כדי לעודד את המכינות במילוי ייעוד גיוס החניכים לשירות מלא בצבא. כדי לקבל את התקצוב על התנאים הבאים להתקיים: על התלמיד להיות אזרח (היה אזרח או הפך לעולה); צה"ל שינה את מעמדו למיועד לשירות ביטחון מלא שיחל בתום לימודיו; משרד הביטחון דיווח על השינוי למשרד החינוך עד תום שנת התקציב של שנת לימודיו;³³ והתלמיד אינו חורג ממכסת החניכים המתוקצבים שמשרד הביטחון קבע למכינה.³⁴ לפי משרד הביטחון, עולה יתוקצב רטרואקטיבית מיום קבלת מעמד עולה.³⁵**

משיחות שניהלנו עם אנשי מכינות, עולה כי סוגיית שינויי המעמד בזמן הלימודים במכינה היא מורכבת. מנכ"ל מכינת "קשת יהודה" העלה בפנינו קשיים ייחודיים הנוגעים לתכנית "אינטגרציה". לדבריו, גובה עלות משתתף בתכנית "אינטגרציה" הוא כ-40,000 שקלים בשנה. תלמידים בעלי יכולת משלמים שכר לימוד של כ-25,000 שקלים, ואחרים מקבלים הנחות או מקבלים פטור מתשלום שכן משפחותיהם בחו"ל לעתים לא מוכנות לשתף פעולה עם בחירתם. כאמור, **במהלך לימודיהם התלמידים משנים את**

²⁸ יוסי אלדר, מנכ"ל מועצת המכינות הקדם-צבאיות הציוניות הישראליות ודוד ברנשטיין, מנהל גיוס משאבים וקשרי חו"ל במועצת המכינות, שיחת טלפון, 6 בנובמבר 2013; עורך דין דני זמיר, ראש המכינה על שם יצחק רבין באורנים ואחד משני ראשי מועצת המכינות, שיחת טלפון, 5 בנובמבר 2013.

²⁹ **אתר מועצת המכינות הקדם-צבאיות הציוניות הישראליות**, תאריך אחזור: 14 בנובמבר 2013.

³⁰ יוסי אלדר, מנכ"ל מועצת המכינות הקדם-צבאיות הישראליות, שיחת טלפון, 12 בנובמבר 2013.

³¹ עינת דהרי, מנהלת תחום נוער ב"מסע", מכתב, התקבל בדואר אלקטרוני, 12 בנובמבר 2013.

³² נוסף על כך, לאחרונה קיבלה מועצת המכינות הקדם-צבאיות, לראשונה, תרומה ייעודית לעידוד נוער מהתפוצות ללמוד במכינות הקדם-צבאיות – תרומה של הפדרציה היהודית של ניו-יורק לפעילות השיווק לתכנית "יחד" – דוד ברנשטיין, מנהל גיוס משאבים וקשרי חו"ל במועצת המכינות, שיחת טלפון, 12 בנובמבר 2013.

³³ למשל, דיווח על שינוי סטטוס של תלמיד שלמד בשנת הלימודים תשע"ג (2012/2013) צריך להתקבל עד סוף 2013.

³⁴ יוחנן בן-יעקב, הממונה על תכנית המכינות הקדם-צבאיות במשרד החינוך לשעבר (עד סוף שנת 2012), שיחת טלפון, 14 בנובמבר 2013.

³⁵ אודי דרוך, ראש תחום גיוס ומטה באגף הביטחוני-חברתי במשרד הביטחון, שיחת טלפון, 14 בנובמבר 2013.

מעמדם ל"עולה". עם זאת, לפי מנכ"ל המכינה, מניסיון העבר המדינה אינה מעבירה תקצוב בגין כל התלמידים שמעמדם שונה. למשל, בשנת הלימודים תשע"ד כל 15 התלמידים בתכנית קיבלו מעמד של עולה, אך רק בגין שלושה מהם ניתן תקצוב עד כה.³⁶ הדבר עשוי לנבוע מאי עמידה בתנאים שהוצגו בפסקה הקודמת.

סוגיה נוספת שהועלתה בפנינו על-ידי מנכ"ל "קשת יהודה" היא הוצאותיה הנוספות של המכינה במהלך שירותם הצבאי של משתתפי "אינטגרציה" שכן המכינה משמשת להם משפחה לכל דבר. על כן המכינה מבקשת מהמדינה לקבל הכרה במעמדה המיוחד, ולדאוג לזכויות למשתתפי התכנית מתוקף כוונתם לעלות ולשרת שירות מלא, ובהן זכויות עולה וחייל בודד.³⁷

יש לציין כי במהלך השנים חלק מן מבני הנוער מן התפוצות שידעו שרצו להתגייס והתעניינו בתכנית "מסע" במכינת "נחשון" העדיפו לעלות לארץ לפני הלימודים במכינה כדי לקבל מעמד עולה ובכך לזכות בהפחתה של שכר הלימוד בזכות תקצוב המדינה.³⁸

המכינות בתור מכשיר לעידוד עלייה

משרד החינוך לא רואה במכינות מכשיר לעידוד העלייה שכן זו לא מטרת המכינות הקדם-צבאיות לפי החוק. לתפיסת המשרד, אם המכינות תורמות לעידוד העלייה ולחזרת תושבים חוזרים הדבר מבורך, אך עיקר החשיבות היא עמידה בייעודן, בדגש על התגייסות לצה"ל.³⁹ **ממשרד הביטחון** נמסר כי הנושא דורש בחינה וגיבוש.⁴⁰ **משרד העלייה והקליטה** רואה חשיבות עליונה לשירות הצבאי בכלל, בקרב עולים בפרט ומכיר בתרומתן של המכינות הקדם-צבאיות בהכנה לשירות משמעותי. המשרד מתכוון להשתלב בנושא המכינות הקדם-צבאיות, והתחיל לדבריו לקדם נושא זה. בכוונת המשרד לבחון את האפשרות להשגת תקציבים כדי לפתוח מכינות קצרות מועד לקבוצות ייחודיות. המשרד מציין כי יש להפריד בין נוער עולה, לו יש לתת עדיפות, לנוער מן התפוצות, אם כי יש לתת מענה בשני המקרים.⁴¹ **"הסוכנות היהודית"** רואה אף היא בתכניות מסוג זה המופעלות במכינות כלי מרכזי בעידוד עלייה.⁴²

מועצת המכינות הקדם-צבאיות הציוניות הישראליות רואה במכינות מכשיר לעידוד עלייה. המועצה רואה בשיווק תכנית "מסע" בחו"ל בתור סוגיה מרכזית. כיום השיווק נעשה בעיקר בארצות הברית בצורה מצומצמת על ידי נציגי המכינות, בשיטת "חבר מביא חבר" או במסגרת "מסע". לשם שיווק מאורגן של התכנית במדינות שונות דרוש להם תקצוב. נוסף על כך, נשקלת אפשרות של שיתוף פעולה עם

³⁶ יוגב גלבו, מנכ"ל המכינה הקדם-צבאית "קשת יהודה", שיחת טלפון, 13 בנובמבר 2013; יוגב גלבו, מנכ"ל המכינה הקדם-צבאית "קשת יהודה", מכתב ליוסי אלדר, מנכ"ל מועצת המכינות הקדם-צבאיות הציוניות הישראליות, 12 בנובמבר 2013, התקבל בדואר אלקטרוני ב-12 בנובמבר 2013.

³⁷ יוגב גלבו, מנכ"ל המכינה הקדם-צבאית "קשת יהודה", שיחת טלפון, 13 בנובמבר 2013; יוגב גלבו, מנכ"ל המכינה הקדם-צבאית "קשת יהודה", מכתב ליוסי אלדר, מנכ"ל מועצת המכינות הקדם-צבאיות הציוניות הישראליות, 12 בנובמבר 2013, התקבל בדואר אלקטרוני ב-12 בנובמבר 2013.

³⁸ זאביק נתיב, אחד משני ראשי מכינת "נחשון", שיחת טלפון, 12 בנובמבר 2013.
³⁹ דורית בר-חי, ממונה מכינות קדם-צבאיות וצעירים בגיל גיוס, משרד החינוך – מנהל חברה ונוער, מכתב, 13 בנובמבר 2013;

⁴⁰ עמיקם סבירסקי, ראש האגף הביטחוני-חברתי וראש היחידה להתיישבות ותשתיות לאומית, משרד הביטחון, שיחת טלפון, 14 בנובמבר 2013.

⁴¹ רויטל בן ברוך, יועצת למנכ"ל משרד העלייה והקליטה, מכתב, התקבל בדואר אלקטרוני ב-14 בנובמבר 2013.
⁴² טל בן-דור, ממונה על מידע ונתונים, היחידה לאסטרטגיה ותכנון, הסוכנות היהודית, מכתב, התקבל בדואר אלקטרוני ב-17 בנובמבר 2013.

גורמים כגון "הסוכנות היהודית". לשם פיתוח נושא העלייה במכינות הצבאיות, המועצה מסמנת את הקשיים העולים מתכנית "אינטגרציה" במכינת "קשת יהודה" בתור נושאים הדורשים פתרון: תקצוב התלמידים שהופכים לעולים ומתגייסים, הכרה מיוחדת במכינה והקדמת מתן זכויות למשתתפים בתכנית.⁴³

*

בחינת תרומתן של המכינות הקדם-צבאיות לעידוד עלייה היא תהליך הנמצא בחיתוליו. הגורמים המקצועיים הנוגעים בדבר הביעו נכונות רבה לבחון את חשיבותו של כלי זה. תנאי הכרחי לבחינת הנושא היא עמידה על היקף בני הנוער מהתפוצות והשתלבותם במכינה, כמו גם נתונים על גיוסם ושירותם הצבאי. לצורך כתיבת המסמך פנה מרכז המחקר והמידע של הכנסת למשרד הביטחון לשם קבלת נתונים על גיוסם ושירותם הצבאי של תלמידים אלה, אולם מידע זה אינו נאסף כיום על ידי משרד הביטחון. מידע על מספר בני הנוער מהתפוצות והעולים במכינות הקדם-צבאיות ועל גיוסם לצה"ל הינו חיוני לצורך הערכת חשיבותו של כלי זה, ובמידת הצורך לגיבוש תכנית לשילוב המכינות הקדם-צבאיות במערך הפעולות הננקטות לשם עידוד עלייה.

כתיבה: גדעון זעירא

אישור: שלי לוי, ראש צוות

⁴³ יוסי אלדר, מנכ"ל מועצת המכינות הקדם-צבאיות הציוניות הישראליות, שיחת טלפון, 14 בנובמבר 2013. יוגב גלבע, מנכ"ל המכינה הקדם-צבאית "קשת יהודה", מכתב ליוסי אלדר, מנכ"ל "מועצת המכינות הקדם-צבאיות הציוניות הישראליות", התקבל בדואר אלקטרוני ב-12 בנובמבר 2013.